

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

23. marts 2006 *

I sag C-465/04,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Corte suprema di cassazione (Italien) ved afgørelse af 11. juni 2004, indgået til Domstolen den 3. november 2004, i sagen:

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

mod

Mariella De Zotti,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, P. Jann, og dommerne K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász og E. Levits (refererende dommer),

* Processprog: italiensk.

generaladvokat: M. Poiares Maduro
justitssekretær: R. Grass,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Honyvem Informazioni Commerciali Srl ved avvocati G. Prosperetti og C. del Pennino
- Mariella De Zotti ved avvocato F. Toffoletto
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved E. Traversa, som befuldmægtiget, bistået af avvocato G. Belotti,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 25. oktober 2005,

afsagt følgende

Dom

- ¹ Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 17 og 19 i Rådets direktiv 86/653/EØF af 18. december 1986 om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter (EFT L 382, s. 17, herefter »direktivet«).

- 2 Anmodningen er indgivet under en sag mellem Honyvem Informazioni Commerciali Srl (herefter »Honyvem«) og Mariella De Zotti vedrørende størrelsen af den godtgørelse ved kontraktforholdets ophør, som Honyvem skal betale Mariella De Zotti på grund af opsigelsen af hendes kontrakt.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelser

- 3 Direktivets artikel 17 bestemmer:

»1. Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at handelsagenten ved kontraktforholdets ophør får godtgørelse i henhold til stk. 2 eller skadeserstatning i henhold til stk. 3.

2. a) Handelsagenten har ret til en godtgørelse, såfremt og i det omfang

— han har skaffet agenturgiveren nye kunder eller i betydeligt omfang har øget forretningerne med den bestående kundekreds, og forretningsforbindelserne med disse kunder fortsat vil give agenturgiveren betydelige fordele, og

- betaling af godtgørelse er rimelig under hensyn til samtlige omstændigheder, herunder navnlig handelsagentens tab af provision af forretninger med disse kunder. Medlemsstaterne kan fastsætte, at disse omstændigheder ligeledes kan omfatte anvendelse af en konkurrenceklausul som defineret i artikel 20.
- b) Godtgørelsen kan ikke overstige et beløb svarende til en årlig godtgørelse, der beregnes på grundlag af handelsagentens gennemsnitlige årlige vederlag i de sidste fem år; hvis kontrakten er indgået for mindre end fem år siden, beregnes godtgørelsen på grundlag af det gennemsnitlige vederlag i perioden.
- c) Ydelse af denne godtgørelse er ikke til hinder for, at agenten kan påberåbe sig skadeserstatning.

[...]

6. Inden for en frist på otte år efter meddelelsen af dette direktiv forelægger Kommissionen Rådet en beretning om gennemførelsen af denne artikel og forelægger det eventuelt ændringsforslag.«

4 Direktivets artikel 19 bestemmer:

»Parterne kan ikke, før kontrakten er ophørt, fravige artikel 17 og 18 til skade for handelsagenten.«

De nationale bestemmelser

- 5 Direktivets artikel 17 og 19 er gennemført i national ret ved artikel 1751 i Codice civile (den italienske borgerlige lovbog). Efter vedtagelsen af lovdekret nr. 303 af 10. september 1991 (almindeligt tillæg til GURI nr. 221 af 20.9.1991) blev ordlyden af denne nationale bestemmelse ændret, og den er nu baseret på ordlyden af de nævnte artikler i direktivet. I lighed med direktivets artikel 17 afspejler den en resultatbaseret tilgang til beregningen af den godtgørelse, som handelsagenten har ret til ved kontraktforholdets ophør.
- 6 Den 27. november 1992 blev der indgået en kollektiv aftale (herefter »aftalen af 1992«) mellem Confcommercio (organisation for virksomheder inden for handels-, turisme- og servicesektoren) og FNAARC (organisation for handelsagenter og -repræsentanter) med følgende indhold:

»Punkt I

Med henvisning til reglerne i artikel 1751 i Codice civile, som ændret ved artikel 4 i lovdekret nr. 303 af 10. september 1991, og særligt til billighedsprincippet, udbetales der ved kontraktforholdets ophør i alle tilfælde en godtgørelse til agenten eller repræsentanten, der svarer til 1% af den samlede provision, der er forfaldet og udbetalt under kontraktforholdets beståen.

Den ovennævnte grundsats suppleres som følger:

A. Agenter og repræsentanter med en eksklusivforpligtelse over for en enkelt virksomhed:

— 3% af provisionen op til 24 000 000 ITL årligt

— 1% af provisionen mellem 24 000 001 og 36 000 000 ITL årligt.

B. Agenter og repræsentanter uden eksklusivforpligtelse over for en enkelt virksomhed:

— 3% af provisionen op til 12 000 000 ITL årligt

— 1% af provisionen mellem 12 000 001 ITL og 18 000 000 ITL årligt.

[...]

Parterne erklærer gensidigt, at de med ovenstående bestemmelser har til hensigt at opfylde billighedskriteriet i den førnævnte artikel 1751 i Codice civile.

Punkt II

Ligeledes til gennemførelse af artikel 1751 i Codice civile og ud over det i punkt I i denne aftale omhandlede beløb betales et yderligere beløb, der beregnes som følger:

- 3% af den provision, der er forfaldet inden for de første tre år af agenturforholdets beståen

- 3,50% af den provision, der er forfaldet fra det fjerde til det sjette år, inkl.

- 4% af den provision, der er forfaldet i de herpå følgende år.

[...]

Protokolleret erklæring

Parterne bekræfter, at de foreliggende kollektive bestemmelser vedrørende godtgørelse ved agenturkontraktens ophør til gennemførelse af artikel 1751 i Codice civile samlet udgør en forbedret ordning i forhold til lovens regler. De er indbyrdes afhængige og kan hverken adskilles fra hinanden eller kumuleres med nogen anden ordning.«

- 7 I henhold til aftalen af 1992 er beregningen af den godtgørelse, som en handelsagent har ret til ved kontraktens ophør — i modsætning til de kriterier, som er fastsat i direktivets artikel 17 og artikel 1751 i Codice civile, som ændret ved lovdekret nr. 303 af 10. september 1991 (herefter »artikel 1751 i Codice civile«) — således baseret på faste procentsatser af den provision, som den pågældende handelsagent har oppebåret, og på varigheden af agenturforholdet.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 8 Honyvem opsagde med virkning fra den 30. juni 1998 den kontrakt, der var indgået med Mariella De Zotti. I henhold til kontraktens punkt 10 er den »undergivet bestemmelserne i Codice civile, speciallovgivningen om fuldmagt i handelsagentforhold samt de kollektive aftaler på handelsområdet [...]«.
- 9 Da Honyvem var af den opfattelse, at beregningen af godtgørelsen ved kontraktforholdets ophør skulle foretages på grundlag af aftalen af 1992, tilbød selskabet Mariella De Zotti en godtgørelse på 78 880 276 ITL.
- 10 Mariella De Zotti anså dette beløb for at være utilstrækkeligt og anlagde derfor den 12. april 1999 sag ved Tribunale di Milano med påstand om, at Honyvem på grundlag af kriterierne i artikel 1751 i Codice civile tilpligtedes at betale hende 181 889 420 ITL.
- 11 Tribunale di Milano fulgte Honyvems opfattelse og frifandt selskabet, hvorefter Mariella De Zotti iværksatte appel ved Corte d'appello di Milano. Denne ret gav Mariella De Zotti medhold og anerkendte på grundlag af artikel 1751 i Codice civile, at hun havde krav på et yderligere beløb på 57 000 000 ITL.

- 12 Honyvem indbragte den dom, der var afsagt af Corte d'appello di Milano, for Corte suprema di cassazione. Selskabet gjorde navnlig gældende, at princippet om parternes frie vilje og dermed kollektive aftaler ifølge artikel 1751 i Codice civile udtrykkeligt kan lægges til grund, hvis der i aftalerne er fastsat vilkår, som er mere fordelagtige for handelsagenten end de vilkår, der følger af anvendelsen af den ordning, som er fastsat i lovgivningen. Bedømmelsen af, om godtgørelsen i henhold til aftalebestemmelserne er mere fordelagtig, skal foretages *ex ante*. Eftersom den ordning, som er fastsat i den kollektive aftale, i alle tilfælde sikrer handelsagenten ret til en godtgørelse, må det ifølge selskabet heraf udledes, at den er mere fordelagtig for handelsagenten end den ordning, som er fastsat i artikel 1751 i Codice civile.
- 13 Mariella De Zotti iværksatte kontraappel med den begrundelse, at den godtgørelse ved kontraktforholdets ophør, som tilkom hende, i henhold til kriterierne i artikel 1751 i Codice civile burde svare til en godtgørelse af en størrelse tæt på det beløb, som hun havde nedlagt påstand om i første instans.
- 14 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at man hverken i italiensk retspraksis eller retslitteratur er nået frem til en entydig konklusion med hensyn til lovligheden af aftalen af 1992.
- 15 På denne baggrund har Corte suprema di cassazione besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Kan direktivets artikel 19, på baggrund af indholdet og formålet med dets artikel 17 og eventuelt de kriterier, som findes heri vedrørende beregningen af

den heri foreskrevne godtgørelse, fortolkes således, at de nationale forskrifter til gennemførelse af direktivet kan tillade, at en kollektiv aftale (eller overenskomst) (som er bindende for parterne i bestemte kontraktforhold) i stedet for at hjemle en godtgørelse, der skal udredes til agenten på de i artikel 17, stk. 2, fastsatte betingelser, og som kan beregnes efter de kriterier, der kan udledes heraf, indfører en godtgørelse, der dels skal udredes til agenten, uanset om betingelserne ifølge artikel 17, stk. 2, litra a), første og andet led, er opfyldt (og for en del af godtgørelsens vedkommende i alle tilfælde af kontraktforholdets ophør), dels kan beregnes, ikke ifølge de kriterier, der kan udledes af direktivet (og i givet fald inden for det fastsatte maksimumsbeløb), men ifølge kriterier, som er fastsat i den kollektive aftale? Der er tale om en godtgørelse, som fastsættes (uden nogen specifik reference til en forøgelse af antallet af de af agentens formidlede forretninger) på grundlag af faste procentsatser af de vederlag, som agenten har oppebåret under kontraktforholdets beståen, med den virkning, at der i mange tilfælde, selv om samtlige eller en stor del af de betingelser, som direktivet stiller for retten til godtgørelse, er opfyldt, skal udbetales et lavere (endog meget lavere) beløb end det i direktivet fastsatte maksimumsbeløb eller i hvert fald end det beløb, som konkret ville kunne fastsættes af domstolene, såfremt disse ikke havde pligt til at henholde sig til de parametre for beregningen, der fremgår af den kollektive aftale, i stedet for direktivets principper og kriterier?

- 2) Bør beregningen af godtgørelsen foretages analytisk ved et skøn med hensyn til de øvrige provisioner, som agenten formodentlig ville have kunnet oppebære i årene efter kontraktforholdets ophør henset til de nye kunder, han har skaffet, eller til den betydelige forøgelse af forretningerne med den bestående kundekreds, som han har opnået, og først efterfølgende eventuelle korrigeringer af beløbet under hensyn til billighedskriteriet og den overgrænse, der er fastsat i direktivet? Eller er det tilladt at anvende andre beregningsmetoder, herunder navnlig sammenstillende metoder, som i højere grad tilgodeser billighedskriteriet, og — som udgangspunkt for beregningen — den i direktivet fastsatte overgrænse?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Om det første spørgsmål

- 16 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om direktivets artikel 19 skal fortolkes således, at godtgørelsen ved kontraktforholdets ophør i henhold til direktivets artikel 17, stk. 2, i medfør af en kollektiv aftale kan erstattes af en godtgørelse, der fastsættes efter andre kriterier end dem, der er fastsat i den sidstnævnte bestemmelse.
- 17 Det skal indledningsvis bemærkes, at direktivets artikel 17 og 19 skal fortolkes under hensyn til direktivets formål og den ved direktivet indførte ordning (jf. i denne retning dom af 2.10.1991, sag C-7/90, Vandevenne m.fl., Sml. I, s. 4371, præmis 6, og af 12.12.1996, sag C-104/95, Kontogeorgas, Sml. I, s. 6643, præmis 25).
- 18 I denne henseende er det ubestridt, at direktivet har til formål at harmonisere medlemsstaternes lovgivning om retsforholdet mellem parterne i en handelsagenturkontrakt (dom af 30.4.1998, sag C-215/97, Bellone, Sml. I, s. 2191, præmis 10, og af 13.7.2000, sag C-456/98, Centrosteel, Sml. I, s. 6007, præmis 13).
- 19 Som det fremgår af dets anden og tredje betragtning, har direktivet således til formål at sikre handelsagenters retsbeskyttelse i forhold til deres agenturgivere, at fremme retssikkerheden i handelssamkvemmet og at lette samhandelen mellem medlemsstaterne ved at tilnærme deres retssystemer på området for handelsagenturer. Med henblik herpå opstiller direktivet navnlig, i artikel 13-20, regler om agenturkontraktens indgåelse og ophør (dom af 6.3.2003, sag C-485/01, Caprini, Sml. I, s. 2371, præmis 4).

- 20 Hvad angår kontraktens ophør fastsætter direktivets artikel 17, stk. 1, en ordning, som giver medlemsstaterne valget mellem to løsninger. Medlemsstaterne skal således træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at handelsagenten ved kontraktforholdets ophør enten får en godtgørelse efter kriterierne i samme artikels stk. 2 eller skadeserstatning efter de kriterier, som er fastsat i dens stk. 3.
- 21 Den Italienske Republik, hvis nationale regelsæt tidligere i vid udstrækning var baseret på kollektive aftaler, har valgt den løsning, som er fastsat i direktivets artikel 17, stk. 2.
- 22 Ifølge Domstolens praksis er den ordning, som er indført ved direktivets artikel 17-19, ufravigelig, navnlig for så vidt angår beskyttelsen af handelsagenten efter kontraktforholdets ophør (dom af 9.11.2000, sag C-381/98, Ingmar, Sml. I, s. 9305, præmis 21).
- 23 Domstolen har heraf udledt, at en agenturgiver ikke kan omgå de nævnte bestemmelser ved blot at anvende en lovvalgsklausul uden at have forholdt sig til spørgsmålet, om lovvalget er til skade for handelsagenten (Ingmar-dommen, præmis 25).
- 24 Hvad angår direktivets artikel 19 skal der først og fremmest henvises til, at de udtryk, som anvendes til at fastsætte undtagelser fra et almindeligt princip, der er fastsat i fællesskabslovgivningen, således som det princip, der følger af den godtgørelsesordning, der er fastsat i direktivets artikel 17, ifølge fast retspraksis skal fortolkes strengt (jf. i denne retning dom af 18.1.2001, sag C-150/99, Stockholm Lindöpark, Sml. I, s. 493, præmis 25).

- 25 Det bemærkes endvidere, at parterne i henhold til direktivets artikel 19 kan fravige bestemmelserne i dets artikel 17, før kontrakten er ophørt, under forudsætning af, at den påtænkte fravigelse ikke er til skade for handelsagenten. Det skal derfor fastslås, at spørgsmålet om, hvorvidt den pågældende fravigelse er til skade for handelsagenten, skal bedømmes på det tidspunkt, hvor parterne påtænker at aftale fravigelsen. De kan ikke aftale en fravigelse, om hvilken de ikke ved, om den ved kontraktens ophør vil vise sig at være til fordel eller til skade for handelsagenten.
- 26 Denne fortolkning bekræftes også af formålet med og arten af den ordning, som er indført ved direktivets artikel 17 og 19, således som disse er præciseret i denne doms præmis 19 og 22.
- 27 Af de ovenstående betragtninger skal det derfor konkluderes, at direktivets artikel 19 skal forstås således, at bestemmelserne i dets artikel 17 kun kan fraviges, hvis det *ex ante* er udelukket, at fravigelsen ved kontraktforholdets ophør viser sig at være til skade for handelsagenten.
- 28 Dette ville for så vidt angår aftalen af 1992 være tilfældet, hvis det kunne fastslås, at anvendelsen af denne aftale aldrig er til skade for handelsagenten, idet den systematisk og med hensyn til alle retsforhold, som kan opstå mellem parterne i en handelsagenturkontrakt, sikrer handelsagenten en godtgørelse, der er større end eller i det mindste lige så stor som den godtgørelse, der ville følge af anvendelsen af direktivets artikel 17.
- 29 Den omstændighed, at den nævnte aftale kan være til fordel for handelsagenten i de tilfælde, hvor han efter kriterierne i direktivets artikel 17, stk. 2, kun ville have ret til en meget lille eller endog ingen godtgørelse, er ikke i sig selv tilstrækkelig til at fastslå, at den ikke fraviger bestemmelserne i direktivets artikel 17 og 18 til skade for handelsagenten.

- 30 Det tilkommer den forelæggende ret at foretage de i denne henseende nødvendige undersøgelser.
- 31 Det bemærkes endelig, at det kun er i det tilfælde, hvor aftalen af 1992 giver mulighed for i det mindste delvist at kumulere den godtgørelse, som beregnes efter bestemmelserne i denne aftale, med godtgørelsen i henhold til den ved direktivet indførte ordning, at den kan betegnes som fordelagtig for handelsagenten. Denne mulighed er imidlertid udtrykkeligt udelukket på grund af den protokollerede erklæring, som er afgivet af de parter, der har underskrevet den nævnte aftale.
- 32 På ovenstående baggrund skal det første spørgsmål besvares med, at direktivets artikel 19 skal fortolkes således, at den godtgørelse ved kontraktforholdets ophør, som følger af anvendelsen af direktivets artikel 17, stk. 2, ikke i medfør af en kollektiv aftale kan erstattes af en godtgørelse, der fastsættes efter andre kriterier end dem, der er fastsat i den sidstnævnte bestemmelse, medmindre det fastslås, at anvendelsen af en sådan aftale i alle tilfælde sikrer handelsagenten en godtgørelse, der er lige så stor som eller større end den godtgørelse, der ville følge af anvendelsen af nævnte bestemmelse.

Om det andet spørgsmål

- 33 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om beregningen af godtgørelsen ved kontraktforholdets ophør skal foretages analytisk,

således som det er fastsat i direktivets artikel 17, stk. 2, eller om andre beregningsmetoder, som navnlig i højere grad tilgodeser billighedskriteriet, er tilladt.

- 34 I denne henseende bemærkes, at selv om den ordning, som er indført ved direktivets artikel 17, er ufravigelig og fastsætter en ramme (Ingmar-dommen, præmis 21), giver den imidlertid ikke nogen detaljerede anvisninger med hensyn til metoden for beregning af godtgørelsen ved kontraktforholdets ophør.
- 35 Domstolen har således fastslået, at medlemsstaterne inden for denne ramme kan udøve et skøn med hensyn til valget af metoder til beregning af godtgørelsen (Ingmar-dommen, præmis 21). Kommissionen har den 23. juli 1996 — således som den var forpligtet til i medfør af direktivets artikel 17, stk. 6 — forelagt Rådet beretningen om anvendelsen af artikel 17 i Rådets direktiv om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter (KOM(96) 364 endelig). Denne beretning indeholder detaljerede oplysninger vedrørende selve beregningen af godtgørelsen og har til formål at fremme en mere ensartet fortolkning af direktivets artikel 17.
- 36 Det andet spørgsmål skal derfor besvares med, at medlemsstaterne inden for de rammer, som er fastsat ved direktivets artikel 17, stk. 2, råder over et skøn, som de frit kan udøve, bl.a. under hensyn til billighedsprincippet.

Sagens omkostninger

³⁷ Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 19 i Rådets direktiv 86/653/EØF af 18. december 1986 om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter skal fortolkes således, at den godtgørelse ved kontraktforholdets ophør, som følger af anvendelsen af dette direktivs artikel 17, stk. 2, ikke i medfør af en kollektiv aftale kan erstattes af en godtgørelse, der fastsættes efter andre kriterier end dem, der er fastsat i den sidstnævnte bestemmelse, medmindre det fastslås, at anvendelsen af en sådan aftale i alle tilfælde sikrer handelsagenten en godtgørelse, der er lige så stor som eller større end den godtgørelse, der ville følge af anvendelsen af nævnte bestemmelse.**
- 2) Medlemsstaterne råder, inden for de rammer, som er fastsat ved artikel 17, stk. 2, i direktiv 86/653, over et skøn, som de frit kan udøve, bl.a. under hensyn til billighedsprincippet.**

Underskrifter